

הלכות חנוכה ועשרה בטבת (תשפ"ד) הרב שמעון גולן

חנוכה

חנוכה, המושפעת מהעתיד היותר נעלה... מציירת את כל המאורות שצריכים להאיר באומה; אור התורה, אור הנבואה, אור החכמה, אור הצדק, אור הגבורה, אור השמחה, אור החסד, אור האהבה וכיוצא בזה. אך בטרם הוכרה התכלית העליונה של החיים, נראים לנו כל אלה האורות הרבים בפרטיותם כאילו הם דברים נפרדים, וצריכים הם לפעמים להיות עומדים בפירודם כדי שלא תמחה צורת כל אחד מהם על ידי עירוב פרשיות. ולפעמים הפירודים מביאים גם כן סכסוכי דעות; יש נוטה ביותר לאחד מן המאורות האלה, ונדמה לו שמי שנוטה אל שאר המאורות הוא ממעט צביונו של אותו המאור החביב עליו ושהוא מכיר ביותר ביקרתו. אמנם מתוך שכל אחד מתגדר להגביר ולהאדיר את הצד הטוב שנפשו נוטה אליו, הכלל מתבנה, והשכלולים מתרבים. אבל הפירודים לא יהיו קיימים לעד, שהרי כל זמן שיש פירודי דעות אין הקדושה מתבססת בעולם, ועיקר הברכה היא ברכת השלום, והיא תתקיים בעתיד בהיות ההכרה ברורה לכל, כי כל המאורות כולם בכל פרטיותם הכל הם נר אחד. על כן לא נרות נאמרו בברכה של חנוכה, שהיא נושאת דעה עד המרחק היותר נשגב, עד העתיד היותר עליון ונערץ בעוז ה', כי אם נר של חנוכה. (הרב קוק, עולת ראיה)

החייבים בהדלקת נרות חנוכה

1. בגמרא (שבת דף כא ע"ב) מופיעות שלש דרגות הידור במצות הדלקת נרות חנוכה:
 - א. החיוב הבסיסי - "נר איש וביתו"; כל משפחה מדליקה נר אחד בכל לילה.
 - ב. המהדרין - "נר לכל אחד ואחד"; נר אחד עבור כל אחד מבני הבית בכל לילה.
 - ג. המהדרין מן המהדרין - לפי בית שמאי "פוחת והולך"; משמונה נרות בלילה הראשון לנר אחד בלילה השמיני, ולפי בית הלל "מוסיף והולך"; מנר אחד לשמונה. הלכה, כמקובל, לפי בית הלל.

הראשונים נחלקו בשיטת "המהדרין מן המהדרין": לשיטת ר"י המובאת בתוספות, ההידור מתייחס ל"נר איש וביתו"; היינו "חנוכיה" אחת לכל בני הבית, ואילו לפי הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד) ההידור מתייחס ל"נר לכל אחד ואחד"; "חנוכיות" כמנין בני הבית. (אמנם זהו מעיקר הדין, אולם הרמב"ם כותב ש"מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר אחד בכל לילה.. בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד").

במחלוקת זו נחלקו גם המחבר בשולחן ערוך (אורח חיים תרעא ב) והרמ"א. מרן פסק ש"חנוכיה" אחת לכל בני הבית, והרמ"א כותב שכל אחד מבני הבית מדליק. מנהג הספרדים - כמרן, ומנהג האשכנזים - כרמ"א.
2. הבדלים בין שתי הדעות באים לידי ביטוי במקרים הבאים:
 - א. בן בבית הוריו: הספרדים יוצאים בהדלקת הנר של אבי המשפחה, ואצל האשכנזים מדליק כל בן משפחה (לגבי נשים עיינו בהמשך) לעצמו.
 - ב. בן נשוי הגר בבית הוריו (למנהג הספרדים): על פי פסקי הרב מרדכי אליהו, יוצא ידי חובה בהדלקת אביו, אולם חוזר ומדליק בחדרו **ללא ברכה**.
 - ג. בן הנמצא מחוץ לבית (פנימיה, צבא, טיול וכיו"ב): למנהג האשכנזים - מדליק בברכה במקומו, למנהג הספרדים - אינו מדליק (ורשאי להדליק בלא ברכה).
 - ד. אבי המשפחה הנמצא מחוץ לבית (מילואים, עבודה וכיו"ב): למנהג הספרדים - לא ידליק, אלא יוצא בהדלקת אנשי ביתו. למנהג האשכנזים - ידליק במקומו (או כשיחזור לביתו עיין לקמן בענין זמן ההדלקה), ובני ביתו ידליקו בבית בזמן.
3. אף על פי שהדלקת נרות בחנוכה היא "מצות עשה שהזמן גרמא", נשים חייבות בה בגלל "שאף הן היו באותו הנס". אישה החיה בגפה חייבת, לכל הדעות, להדליק נרות בברכה. באופן עקרוני אשה יכולה להוציא איש ידי חובה בהדלקת הנר. כמו כן יוכל הבעל למנות את אשתו כשליחה להדלקת נרות.
4. ביחס לנשים נשואות ובנות הנמצאות בבית מצינו שלשה מנהגים:
 - א. נשים אינן מדליקות כלל.
 - ב. הבנות מדליקות והאשה (האם) אינה מדליקה.
 - ג. כולן מדליקות.

סעיפים ב ו ג מתייחסים לנשים מעדות אשכנז, אולם נשים מעדות המזרח אינן מדליקות (כמו בנים בסעיף 2).

5. נוהגים להדליק נרות בבית הכנסת בתום תפילת מנחה (לפני "עלינו לשבח") בברכה, אולם המברך לא יצא ידי חובת הדלקה וחייב לחזור ולהדליק בביתו בברכה (המדליק חוזר בביתו על ברכת "שהחיינו" רק אם הוא מוציא אחרים ידי חובתם, אולם אם כל אחד מדליק ומברך לעצמו, הוא מברך רק שתי ברכות: "להדליק" ו"שעשה ניסים"). במקומות שמתפללים רק תפילת ערבית, מדליקים לפני התפילה. נוהגים להדליק נרות בבית הכנסת גם בבוקר, אולם ללא ברכה.

6. לגבי הדלקת נרות במסיבות או באירועים ציבוריים: דעת רוב הפוסקים להדליק בברכה רק אם מתפללים במקום תפילת מנחה וערבית (או לפחות תפילת ערבית).

זמן הדלקת הנרות

1. בענין זמן הדלקת נרות חנוכה נחלקו הדעות. בגמרא נאמר: **"מצותה משתשקע החמה"**. לשיטת ה"טור" וכן נפסק ב"שולחן ערוך" (תרעב, א) הכוונה לסוף השקיעה, היינו **צאת הכוכבים**. אולם לדעת ראשונים רבים, הכוונה **לתחילת השקיעה** ("היעלמות" השמש מעינינו), וכן הכריע הגר"א. הנוהגים כהגר"א מתפללים מנחה ואח"כ מדליקים, והנוהגים כשולחן ערוך מתפללים ערבית בצאת הכוכבים ומיד אח"כ מדליקים. כדי לא לאחר ההדלקה יותר מדי, רצוי להכין את הנרות והפתילות מקודם (משנה ברורה סק"א). המתפללים ערבית מאוחר יותר, ידליקו לפני התפילה, בצאת הכוכבים (הזמנים המדויקים מפורטים בהמשך).

2. מי שטרוד ואינו יכול להדליק נרות בזמן, יוכל להקדים את ההדלקה מזמן "פלג המנחה", ובלבד שהנרות ימשיכו לדלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים.

3. בדיעבד אפשר להדליק "עד שתכלה רגל מן השוק" - חצי שעה אחר צאת הכוכבים. בזמננו, רבים מהאחרונים מקילים להדליק עד השעה תשע (ויש הטוענים עד עשר) בלילה, כיון שעדיין לא כלתה רגל מן השוק. למעשה, הדבר תלוי במקום המגורים.

4. הדין האמור בסעיף הקודם מתייחס למי שמדליק נרות על פתח הבית מבחוץ. אולם המדליקים בתוך הבית פנימה - אפשר להדליק כל הלילה (עד עלות השחר) כל זמן שאנשים ערים בבית. אמנם, השולחן ערוך (תרעב, ב) לא הזכיר תנאי זה, אולם כך הכריע המשנה ברורה (סקי"א). ב"שער הציון" הובאה דעת "חמד משה" שעליו להקיץ **"שנים ושלושה מהם וידליק, ואם אי אפשר להקיץ מכל מקום ידליק ויברך"**. אולם המסקנה ב"שער הציון" היא שספק ברכות להקל (ואין צורך להעיר אנשים ישנים), ומכל מקום מי שרוצה לנהוג כ"חמד משה" אין מוחין בידו, וכך גם הכריע ב"ילקוט יוסף".

5. האם עדיף להדליק בזמן (לכתחילה) בנוכחות חלק מבני המשפחה, או להמתין לזמן מאוחר יותר כשכל בני המשפחה נוכחים? מעיקר הדין יש להדליק בזמן המוקדם (גם אם אבי המשפחה אינו בבית), אולם אם ה"מאחרים" מקפידים על כך, ניתן לדחות את ההדלקה. לעניות דעתי, למנהג האשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק - עדיף להדליק בזמן, והמאחרים ידליקו כשיגיעו הביתה (בתנאים המפורטים בסעיף 4).

6. בגמרא במסכת שבת (דף כג ע"ב) נאמר: "אמר רבא, פשיטא לי: נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו." משמע שלשלום בית יש עדיפות על הפרסומי ניסא של נר חנוכה. לכן, אם יש בני בית המקפידים שלא ידליקו נרות בלעדיהם, יש להתחשב בהם.

7. זמן הדלקת הנרות בערב שבת: בשולחן ערוך נפסק שיש להקדים הדלקת נר חנוכה לנר שבת. על כך הוסיף ה"משנה ברורה": **"אבל רוב פוסקים חולקים על זה וסבירא להו דלא תליא קבלת שבת בהדלקת הנר, ועל כן אם הדליק של שבת ולא קיבל שבת במחשבתו, יכול להדליק אחר כך. וכל זה באיש המדליק, אבל אשה המדלקת, כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת שבת בהדלקתה אם כן לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק והוא יברך 'להדליק' בשבילה, אבל ברכת 'שעשה ניסים' וכן 'שהחיינו' ביום הראשון יכולה בעצמה לברך"**. מכיוון שגם נשים חייבות בהדלקת נרות, עדיף לכתחילה, להקדים נר חנוכה לנר שבת, וכך המנהג המקובל.

8. על פי הרב משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ד' סימן סב), מדליקים נרות שבת בערב שבת חנוכה בשעה הרגילה (הנקובה בלוח) ואין צורך להקדים או לאחר, והוא הדין בצאת השבת. בירושלים שבדרך כלל מדליקים נרות כ 40 דקות לפני השקיעה, ראוי לאחר את ההדלקה ב 20 דקות. לכל הדעות אין להדליק נרות חנוכה לפני "פלג המנחה" ובכל מקרה הנרות חייבים לדלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים. לכן, מי שמשתמש בדרך כלל בנרות חנוכה הצבעוניים - לא ישתמש בהם בערב שבת. יש נוהגים להקדים את זמן התפילה במוצאי שבת (על מנת להדליק נרות בשעה המוקדמת ביותר האפשרית מבחינת צאת השבת).

9. האם יש להקדים תפילת מנחה בערב שבת, לפני הדלקת הנרות? ב"משנה ברורה" (תרעט, סק"ב) כתב: **"ונכון לכתחילה שיתפלל מנחה ואחר כך ידליק"** וב"שער הציון" (שם) הוסיף: **"דכל זה דווקא דאפשר ליה"**. לפי הרב עובדיה יוסף מקדימים להתפלל מנחה רק אם יש מנין, אולם לא ביחידות, ואילו לפי הרב מרדכי אליהו מתפללים מנחה לפני הדלקת נרות, אפילו ביחידות. בחלק מבתי הכנסת מתקיימת תפילת מנחה מוקדמת בערב שבת חנוכה.
10. הפוסקים נחלקו לענין מוצאי שבת, האם מבדילים קודם ואחר כך מדליקים נרות חנוכה או להיפך. "משנה ברורה" הכריע שבבית כנסת ידליק ואחר כך יבדיל, ואילו לגבי הדלקת הנרות בבית אין הכרעה, ויעשה כל אחד כמנהגו. מנהג עדות המזרח, וחלק גדול מבני אשכנז, הוא להבדיל קודם ואחר כך להדליק נרות.

מקום הדלקת הנרות

1. בגמרא נאמר: **"מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ"**, ונחלקו רש"י ותוספות בענין זה. לדעת רש"י מדליקים בפתח הבית, גם אם יש חצר לפני הבית, ואילו לפי התוספות מדליקים בפתח החצר. בשולחן ערוך (תרעה ה) נפסק כתוספות, ולכן עדיף להדליק בצד ימין של הכניסה לחצר. אם פתח הבית נראה לרחוב ויותר אנשים יראו את החנוכיה אם היא מונחת בפתח הבית - אין מניעה להדליק נרות שם.
2. מדליקים הנרות משמאל לפתח, כדי שיהיה מסובב במצוות: מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל.
3. באיזה מקום בבית מדליקים האנשים שאינם מדליקים בחוץ? הרמ"א פוסק שהמנהג להניח בטפח הסמוך לפתח מבפנים, וכן הכריע הרב מרדכי אליהו. אולם ב"משנה ברורה" כתב שעדיף להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים, וכן הורו רוב האחרונים.
4. אנשים הגרים בבתי משותפים: הרב אליהו שלזינגר בספרו "מצות נר איש וביתו" (עמ' סא) הביא מחלוקת האחרונים בענין זה. לדעת הרב מבריסק יש לחדר המדרגות דין חצר, ולדעת החזון איש – דין מבוי. לשיטה הראשונה יש להדליק בכניסה לחדר המדרגות, ואילו לשיטת החזון איש מדליקים בתוך הבית.
5. האם אנשים הגרים בקומות העליונות (הגבוהות יותר מעשרים אמה מהרחוב) צריכים להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים? לדעת רוב הפוסקים אין צורך להדליק בחלון הואיל ואין בזה היכר לבני רשות הרבים, אולם יש פוסקים להדליק בחלון, מכיון שאת העשרים אמה מודדים מקרקע הבית ולא מהרחוב, וגם יש פרסומי ניסא לדיירי הקומות הגבוהות בבתי ממול.
6. מי שנמצא בפנימיה או בבית מלון: לדעת הרב שפירא זצ"ל, יש להדליק בפתח החדר (הפונה למסדרון). לדעות אחרות יש להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים. (כמובן בתנאי שאין סכנה בטיחותית).
7. רבים נוהגים לנסוע להורים או לחברים ל"הדלקת נרות" ולשוב לביתם מאוחר יותר לישון. מעיקר הדין עליהם להדליק נרות בביתם (או לפני יציאתם ובלבד שהוא אחר פלג המנחה, או כשהם חוזרים) ולהשתתף בהדלקה בבית המארחים באופן פסיבי, או להישאר לישון בבית המארחים ואז להדליק בברכה. אולם יש מתירים להדליק בבית המארחים בברכה, במיוחד אם גרים בריחוק מקום, גם אם חוזרים לביתם באותו ערב.
8. מקום הנחת החנוכיה לכתחילה הוא למעלה מג' טפחים (30-24 ס"מ) ועד עשרה טפחים (80 ס"מ עד מטר אחד). בדיעבד אפשר להניחה גם למעלה מעשרה טפחים, עד לגובה של עשרים אמה.

ברכות ההדלקה

1. בלילה הראשון מברכים שלש ברכות: **"אשר קדשנו במצוותיו וציוונו"** (שלש גרסאות: להדליק נר חנוכה, להדליק נר שלחננוכה, להדליק נר של חנוכה), **"שעשה ניסים לאבותינו"** ו"שהחיינו".
2. בשאר הלילות מברכים את שתי הברכות הראשונות (אלא אם כן לא בירך "שהחיינו" בלילה הראשון).
3. מי שאינו יכול להדליק נרות באותו הלילה, מברך בשעה שהוא רואה נרות דלוקים **"שעשה ניסים"**, ו"שהחיינו" (בלילה הראשון). הפוסקים נחלקו במי שאינו מדליק נרות בעצמו אבל אשתו מדליקה בביתו, האם חייב לברך בשעה שרואה הנרות. ה"משנה ברורה" (תרעו סק"ו) פוסק שאינו מברך.

סדר הדלקת הנרות

1. בענין סדר הדלקת הנרות יש כמה שיטות:

- א. מרן בשולחן ערוך (תרעו, ה) פסק שבליילה הראשון מדליקים בצד ימין, ובלילות הבאים מוסיפים נרות משמאל לנר הראשון, ומדליקים מהנר הנוסף, היינו משמאל לימין.
- ב. ה"משנה ברורה" הביא דעת הגר"א שמתחילים תמיד מהנר הסמוך למזוזה, ובלילות הבאים מתחילים מנר זה וממשיכים לנרות הנוספים בין אם זה מימין לשמאל או משמאל לימין.
- ג. ב"ביאור הלכה" הובאה דעת הלבוש והט"ז הסוברים שבליילה הראשון מתחילים מהצד הסמוך לפתח, אולם בלילות הבאים מדליקים מהנר הנוסף בין אם זה מימין לשמאל או משמאל לימין.
2. הלכה פסוקה היא ש"הדלקה עושה מצוה" (ולא ההנחה). ההשלכות להלכה זו הן:
 - א. אדם המדליק נרות כשהחנוכיה מוחזקת בידו ואינה מונחת במקומה - לא יצא ידי חובה.
 - ב. נר שדולק כל היום, יש לכבותו ולהדליקו שוב לשם מצוה (שם).
 - ג. אין להדליק נרות במקום שהרוח עלולה לכבותם (אין זה נחשב **הדלקה**).
 - ד. אם כבה הנר אחר שהודלק (בתנאים המאפשרים את המשך בעירתו) אין צורך לחזור ולהדליקו. הרמ"א מוסיף שמי שרוצה להדליק הנר שוב יעשה זאת בלא ברכה.
3. אסור להשתמש ("ליהנות") באור נרות החנוכה, אפילו בריחוק מקום. מרן בשולחן ערוך מביא דעה המתירה תשמיש של קדושה, אולם הרבה פוסקים מחמירים ואוסרים.
4. בשולחן ערוך (תרעד, א) מובאת מחלוקת המחבר והרמ"א בענין הדלקה מנר חנוכה אחד למשנהו. מרן מתיר והרמ"א אוסר (מכיון שרק הנר הראשון הוא נר מצוה ושאר הנרות הם הידור). מסברת הרמ"א עולה שרק מהנר הראשון אסור להדליק, אבל מהנר השני והשלישי למשל - מותר. מנהג ספרדים בזה: הרב עובדיה יוסף פוסק שמדליקים מנר לנר (אפילו מהנר הראשון), אולם ב"כף החיים" (תרעד סק"ח) כתב: **"בענין זה של נרות חנוכה המנהג להחמיר כדעת מורם (רמ"א) בהגה"**, וכן הכרעת הרב מרדכי אליהו.
5. לאחר עבור זמן המצוה (חצי שעה אחרי צאת הכוכבים), דינו של נר חנוכה כנר חול ומותר להשתמש לאורו ואף לכבותו. אמנם ה"משנה ברורה" כתב שכל זמן שהנר דולק אין להשתמש לאורו משום מראית העין. עוד הוסיף שעדיף להתנות מראש שברצונו לכבות את הנר בתום הזמן ההכרחי כי יש פוסקים שחולקים וסוברים שכל השמן הוקצה למצות ההדלקה.
7. נר שכבה לפני הזמן (פחות מחצי שעה), אסור להשתמש בו מכיון שהוקצה למצוותו, ואם השמן התערב בשמן אחר בטל בשישים, אולם אסור לערבו לכתחילה. אמנם מרן מדבר על שמן שנותר ביום השמיני, אולם מה"משנה ברורה" (תרעז סק"ז) משמע שהוא הדין בשמן שבכל יום, אלא שבשמן שנותר באחד מימי החנוכה, ניתן להדליק בימים אחרים, מה שאין כך בשמן שנותר ביום השמיני.
8. מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית. בדיעבד כשרים גם נרות חלב או שעווה, וכפי אורכם - הידורים. אין להדליק חלק מהנרות בשמן וחלק בשעווה.

תפילות וסעודות

1. בתפילת העמידה ובברכת המזון מוסיפים "על הניסים", ואם שכח ונזכר לאחר שסיים הברכה – אינו חוזר.
2. גומרים את ההלל בכל שמונת ימי החנוכה. לגבי נשים; הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג ה"ו) פוסק שהן פטורות. (למרות שחייבות בהדלקת הנר מטעם "שאף הן היו באותו הנס"). על פי זה פוסק הרב עובדיה יוסף שנשים מעדות המזרח אינן חייבות בהלל, אולם הן רשאיות לאמרו ללא ברכה. אולם נשים אשכנזיות רשאיות לומר הלל בברכה, כמו בכל מצוות עשה שהזמן גרמא.
3. בימי החול בחנוכה עולים לתורה שלושה קרואים, וקוראים את קורבנות הנשיאים של היום המתאים (ראשון, שני, וכו' עד היום השמיני) בחנוכה המזבח. הספרדים מתחילים לקרוא מברכת כהנים (במדבר ו כב), והאשכנזים מתחילים **"ויהי ביום כלות משה"** (במדבר ז א), לכהן וללוי "מחלקים" את קרבן נשיא אותו היום, ולישראל חוזרים על כל הקטע. אמנם הרמ"א שם כתב: **"יש אומרים ישראל קורא ביום שלאחריו"**, אולם זהו מנהג חו"ל ולא נהוג בארץ.
4. ראש חודש טבת (השנה ביום רביעי, נר ששי של חנוכה), מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים לשלושה "עולים" את קריאת ראש חודש, והרביעי (בספר תורה השני) עולה לקריאה של חנוכה; ביום הששי נשיא לבני גד. חצי קדיש לאחר העולה האחרון (לכל העדות).
5. ביום האחרון של חנוכה (זאת חנוכה) קוראים בתורה את קרבנות כל הנשיאים הנותרים.
6. לדעת מרן אין מצווה מיוחדת של סעודה בחנוכה, אולם הרמ"א הוסיף: **"ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות"**. והוסיף הרמ"א: **"ונוהגים לומר זמירות ושבתות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה"**. ב"באור הלכה" הובאה תשובת מהרש"ל **"שהשמחה**

תהא מעורבת ובלולה בשמחת תורה. רצוי להרבות בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכן בראש חדש טבת. לכל הדעות, אין להתענות ב

7. **אבלות בחנוכה :**

- א. אנינות ואבלות נוהגים בחנוכה כרגיל. ימי החנוכה לא מפסיקים את האבלות ונמנים למניין שבעה ושלושים.
- ב. מנחמים אבלים בחנוכה.
- ג. מדליקים נרות חנוכה בבית האבל (אונן אינו מדליק נרות בעצמו).
- ד. אומרים הלל (של חנוכה!) בבית האבל, כולל האבלים, אולם האבל לא יהיה שליח הצבור בזמן אמירת ההלל.

לוח זמנים לחנוכה תשפ"ד

הדלקת נר ראשון

פלג המנחה (הזמן המוקדם ביותר להדלקת נר חנוכה)

15:34	למנהג האשכנזים :
15:48	למנהג הספרדים :
16:39	שקיעת החמה (זמן הדלקת נרות לשיטת הגר"א) :
16:57	צאת הכוכבים (זמן ההדלקה לשיטות אחרות) :

נר שמיני של חנוכה

15:36	פלג המנחה (למנהג האשכנזים) :
15:49	פלג המנחה (למנהג הספרדים) :
16:40	שקיעה :

עשרה בטבת

אָזְפֶּרָה מְצוּק אֲשֶׁר קָרָאִנִי. בְּשָׁלֹשׁ מִפּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה הִפְנִי. גִּדְעָנִי הַנִּיאָנִי הַקָּאֲנִי. אֲךָ עָתָה הִלָּאִנִי :
דַּעֲכֵנִי בְּשִׁמוֹנָה בּו שְׁמָאֲלִית וַיִּמְנִית. הֲלֹא שְׁלָשְׁתָּן קִבְּעָתִי תַעֲנִית. וּמָלְךְ יְיָ אֱנָסֵנִי לְכַתּוּב דַּת יְיָנִית. עַל גְּבִי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים הָאֲרִיכוּ מַעֲנִית :
זוֹעֲמָתִי בְּתִשְׁעָה בּו בְּכֻלָּמָה וְחִפָּר. חֲשֵׁךְ מַעֲלִי מַעֲלִי הוּד וְצָפָר. טָרוֹף טוֹרֵף בּו הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֹׁפָר. הוּא עֲזָרָא הַסּוֹפָר :
יוֹם עֲשִׂירֵי צָוָה בֶּן בּוֹזִי הַחוּזָה. כְּתֹב לָךְ בְּסֵפֶר הַמַּחֲזָה. לְזַכָּרוֹן לְעַם נֶמֶס וְנִבְזָה. אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה :
מִנֵּינן סֶדֶר חֲדָשִׁים בַּעֲשָׂרָה בּו הָעִיר. נְהִי וַיִּלֵּל בָּמוֹ פִּי אִפְעִיר. סֶדֶר פְּרָעֲנִיּוֹת בְּתוֹךְ לִבִּי יִבְעִיר. בָּבֶא אֵלֵי הַפְּלִיט לֵאמֹר הִכְתָּה הָעִיר :
(סליחות לעשרה בטבת, נוסח אשכנז)

- א. עשרה בטבת הוא אחד מארבעת הצומות, שמקורם בדברי הנביאים, זכר לחורבן בית מקדשנו, כפי שמופיע בספר זכריה (ח,יט) : **"כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו."**
- ב. בענין "צום העשירי" מופיעות בגמרא במסכת ראש השנה (דף י"ח ע"ב) שתי דעות :

- א. דעת ר' עקיבא : **"צום העשירי - זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר (יחזקאל כד) : ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר. בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. ואמאי קרי ליה עשירי - עשירי לחדשים."**
- ב. דעת ר' שמעון : **"צום העשירי - זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר (יחזקאל לג) : ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה."**
- ג. להלכה מתקבלת דעת ר' עקיבא, ומכיוון שבפסוק שהוא מביא נאמר : **"את עצם היום הזה"**, לומד מכאן אבודרהם (והובאו דבריו ב"בית יוסף" (אורח חיים תק"נ) : **"שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ולא ידעתי מנין לו זה."**
- ד. לפי הלוח שלנו, עשרה בטבת אינו חל בשבת, אולם הוא יכול לחול, כמו בשנה זו, בערב שבת, וצמים בו כרגיל.

ה. יש להקדים את תפילת מנחה בערב שבת, כדי שיספיקו לקרוא בתורה, לעלות לברכת כהנים (כשמתפללים מנחה גדולה אין עולים לדוכן), וגם לקבל שבת לפני השקיעה (16:43). הדלקת נרות שבת, בשעה 16:23.

ו. על פי הסוגיה במסכת ראש השנה (דף יח ע"ב), בתעניות הנ"ל, למעט תשעה באב "שהוכפלו בו צרות", אנו מבחינים בשלושה מצבים: "בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין". נחלקו הראשונים בהגדרת המושגים "שלום" ו"שמד", אולם לדעת רובם, מצבנו כיום הוא "אין שמד ואין שלום", ועל כן, עקרונית "רצו מתענין, רצו אין מתענין", אולם כתב ה"משנה ברורה" (סימן תקנ"א): "כתבו הפוסקים דעכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור, ואסור לפרוץ גדר", ולכן נפסק בשולחן ערוך: "הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר".

ז. מכיוון שחייב התענית בעשרה בטבת נובע מהסכמה מרצון של העם - "בשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות, לא קבלו עליהם שיהיו בחומר תענית ציבור כתשעה באב" (לשון משנה ברורה שם, סק"ו).

ח. אחד ההבדלים הוא משך התענית; בתשעה באב התענית היא מערב עד ערב, ואילו בעשרה בטבת, התענית מתחילה בעלות השחר (90 דקות לפני הנץ החמה; בשעה 05:02. יש נוהגים 72 דקות לפני הנץ החמה; בשעה 05:20). מותר לאכול קודם עלות השחר רק אם התנה לפני שהלך לישון. לפי הרמ"א - שתיה מותרת גם ללא תנאי. הצום מסתיים בצאת הכוכבים (17 דקות אחר השקיעה), בשעה 17:00.

ט. הבדל נוסף בין תשעה באב לשאר הצומות הוא בענין האיסורים ביום התענית. בניגוד לתשעה באב האסור בחמשה דברים; אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה, עשרה בטבת אסור רק באכילה ושתיה. אמנם, ה"משנה ברורה" (תקנ"א) כתב: "ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בתשעה באב", וכן יש פוסקים האוסרים רחצה במים חמים, אולם מעיקר הדין הכל מותר, ובוודאי לכבוד שבת.

י. בענין צחצוח שיניים ושטיפת הפה, כתב בשולחן ערוך (תקס"ז, ג): "מי שדרכו לרחוץ פיו בתענית ציבור, לא כשר למיעבד הכי", והוסיף בעל "ערוך השולחן": "ויראה לי דזהו כשמכניס המים בעומק לפיו, ומעלה פיו למעלה ומתחלחל המים בגרונו. אבל כשנוטל המים לפיו והוא עומד שחוח וכוונתו רק לנקות השיניים, ואין חשש שיבלע בגרונו - מותר, לבד בט' באב ויום הכיפורים". הכרעת ה"משנה ברורה" היא: "ובמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים (ללא משחת שיניים - על פי "שערים מצוינים בהלכה") רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה".

יא. הבדל נוסף בין שלש התעניות לתשעה באב הוא בהגדרת הפטורים מן הצום. בעשרה בטבת פטור מהצום גם חולה שאין בו סכנה (היינו: אדם הסובל מחוס או מכאבים המשפיעים על כל גופו למרות שלא נשקפת סכנה לחייו. אולם אדם הסובל מכאבים קלים שאינם משפיעים על תפקודו הכללי - אינו פטור מהצום). גם מעוברות ומניקות פטורות מן התענית, אלא שבענין זה יש הבדל בין ספרדים לאשכנזים: לדעת המחבר (תקנ"ד, ה) הן פטורות מעיקר הדין, אולם מדברי הרמ"א (תקנ"ה) משמע שהן פטורות אם הן "מצטערות הרבה". המנהג המקובל הוא שמעוברות ומניקות אינן מתענות.

יב. הרבנות הראשית קבעה את יום עשרה בטבת כ"יום הקדיש הכללי" - אמירת קדיש לעילוי נשמת הנספים בשואה שתאריך מותם אינו ידוע. כמו כן נערכות תפילות אזכרה לעילוי נשמת הנספים.